
SANDRA MONTSERRAT I BUENDIA

**ENTRE LA DIXI
I LA DEFINITUD:
ELS VERBS DE MOVIMENT
RESULTATIU EN CATALÀ**

1. OBJECTIUS

Els verbs *venir* i *anar* són verbs direccionals o de desplaçament perquè indiquen un moviment en l'espai des d'un lloc a un altre lloc i, per tant, el resultat d'aquest moviment és un canvi de lloc. Tot amb tot, es diferencien de la resta de verbs de desplaçament perquè el lexema expressa inherentment la direcció del desplaçament, en relació amb les persones que intervenen en l'acte il·locutiu: són verbs dítctics.¹ En altres

1. Paral·lelament a aquests dos verbs, també es consideren dítctics els verbs *portar*, *acostar*, *apartar*, entre d'altres. En relació amb el verbs dítctics *venir*, *anar* i *portar*, en català la bibliografia s'ha centrat, fonamentalment, en el contrast amb el castellà (cf. Fabra 1983: 287, *Conversa* 296; Fabra 1925: 9; Pahissa i Ribas 1873: 187; Jordana 1933: 34-33; Montsià 1934: 100-101; Jané 1979: 186; i, sobretot, Badia 1952 i Coromines en *DECat*, s.v. *venir*). Per al castellà, són ben interessants les reflexions de Cifuentes (1989: 134): «Los verbos de movimiento *ir* y *venir* tienen un componente direccional, expresado por el complemento de lugar, pero la localización puede ser expresada también por la localización de los participantes en la conversación. Este es el motivo por el que son considerados verbos dítcticos. Igual consideración tendrán los verbos *traer* y *llevar*, variando de los anteriores simplemente en su combinatoria sintáctico-semántica». I hi afig: «de lo que no cabe duda es que deberemos considerar el rasgo deixis como un elemento fundamental en la representación sintáctica de las estructuras de desplazamiento» (Cifuentes 1989: 71).

paraules, per a donar una definició exacta d'aquests dos verbs, cal tenir en compte el temps (*dixi temporal*), les persones que intervenen en l'acte comunicatiu (*dixi personal*) i també el lloc en què es produeix l'enunciació (*dixi espacial*) (cf. Cifuentes 1989: 134 o Rigau 1976): no debades, Fillmore (1997: 17) estableix que en aquests dos verbs es dona el *súmmum* de la *dixi*. Aquesta afirmació no és cosa de no res. El fenomen de la *dixi* en aquestes unitats lingüístiques evidencia, una vegada més, la difícil separació entre els fenòmens lingüístics i la situació extralingüística (cf. Ruthrof 2000: 52).

Tenint en compte aquests paràmetres, l'objectiu de la recerca que presentem és establir l'extensió semasiològica dels verbs *venir* i *anar*, com a verbs de moviment, en la llengua antiga i medieval, en relació amb la llengua actual.

2. *VENIR* I *ANAR*: ENTRE LA *DIXI* I LA DEFINITUD

2.1 *VENIR* I *ANAR* EN LA LLENGUA ACTUAL

En la llengua actual *anar* es considera prototípicament una activitat, és a dir, presenta una escena en la qual una persona es pot traslladar sense necessitat d'establir l'especificació del desplaçament a un lloc concret (cf. Ramos 2002: 1990; Pérez Saldanya 2002: 2602). Així, es pot dir:

- (1) a. No anava més ràpid, perquè no podia: tenia el turmell esquinçat
- b. Quan ix de casa sempre va per la carretera vella perquè no ha de pagar peatge

Venir, en canvi, es classifica com a verb eminentment tèlic o resultatiu (Radden 1996: 426; Morimoto 2001: 182), més apropat al que Vendler (1967) va definir com a *realització*: és a dir, el moviment descrit per *venir* sempre marca un procés amb una fi explícita, un desplaçament que finalitza en l'arribada a un lloc. I això ocorre fins i tot quan *venir* va acompanyat de complements que indiquen el trajecte. Parem atenció en l'exemple següent:

- (2) Quan ix de casa, sempre ve per la carretera vella, perquè no ha de pagar peatge

L'exemple (2) suggereix una imatge d'aproximació cap a la fita, en el cas d'aquesta oració, cap a nosaltres. En la mateixa línia, Fillmore (1997: 17) assenyalava que

el verb *venir* està orientat cap a l'arribada; hi afig, però, un nou element de contrast: si *venir* és un verb orientat cap a l'arribada, *anar* ho és cap a l'origen. Això no significa que *venir* no puga expressar l'origen; de fet, aquest és un dels sentits més habituals de *venir*:

- (3) D'on vén's? Es pot saber on redimonis t'havies amagat?

El que vol ressenyar Fillmore és que encara que *venir* expresse sovint l'origen, sempre continua expressant la direcció del moviment; per tant, l'escena de *venir* no varia. En l'exemple (3), hi ha origen i aproximació alhora: en aqueix cas, aproximació al lloc on es troba l'emissor.

Per contra, *anar*, quan expressa l'origen, crea una imatge d'allunyament i no de proximitat a un lloc. De fet, els diccionaris actuals marquen aquesta diferència indicant que aquest darrer verb és *anar-se'n* (cf. *DIIFV*, s.v. *anar-se'n*, i *DIEC*, s.v. *anar-se'n*). Certament, ací el verb *anar* indica solament 'allunyar-se d'un lloc' i no és obligat expressar cap a on *va* la persona que ha abandonat l'espai anterior.

- (4) Se'n va anar de casa, perquè no suportava la germana

Breument: *venir* indica prototípicament l'aproximació a un lloc i *anar*, el desplaçament sense indicació d'un lloc o l'allunyament d'un lloc (actualment, *anar-se'n*). Ara bé, tot i que aquest és l'esquema prototípic d'*anar*, en contrast amb *venir*, certament, *anar* també té la possibilitat d'indicar el desplaçament cap a un lloc i, per tant, també es pot comportar com un verb resultatiu (cf. Morimoto 2001: 182):

- (5) No vol anar a la piscina perquè no sap nadar

Si *venir* i *anar* poden coincidir en la indicació del desplaçament cap a un lloc, què els diferencia aleshores? Tornem novament a l'inici de la nostra exposició: la diferència entre aquests dos verbs en els contextos de desplaçament cap a un lloc està relacionada amb la naturalesa dística d'*anar* i *venir*. *Venir* expressa el moviment cap a la primera persona del discurs, cap a l'emissor (direcció [receptor/3a persona → emissor], cf. figura 1). Aquest desplaçament pot ser iniciat tant pel receptor, com per una tercera persona:

- (6) a. Necessite que vingues de seguida, has de quedar-te amb la xiqueta una hora
 b. Jaume i Roser ja vénen, m'ho han dit per telèfon. Ens ajudaran a alçar totes les caixes

Podem afirmar, a més, que la primera imatge que ens ve al cap en sentir el verb *venir* és la d'una persona o un objecte que es mou dirigint-se cap a nosaltres, com a centre díctic. També sembla que és la direcció més freqüent.² Per tant, el verb *venir* s'oposa prototípicament a *anar*, en el fet que *venir* és el verb exclusiu de direcció cap a l'emissor.

Ara bé, si filem més prim, observarem que en diverses llengües, tot i que la direcció més habitual és aquesta darrera, el verb *venir* pot desplegar altres sentits direccionals: és el cas del català (llevat del País Valencià), com també del francès, l'occità, l'italià i el romanés,³ i altres llengües no romàniques com l'anglès i l'alemany. Així, per exemple, hi ha la possibilitat d'utilitzar el verb *venir* per a indicar el desplaçament de la primera persona cap a la segona persona, tant si el desplaçament es produeix en el present, com si es va produir en el passat o es produirà en el futur. A tall d'exemple, reproduïm per al català aquesta conversa del corpus de Payrató i Alturo (2002):

- (7) RIA ja trucaré algun dia perquè heu de venir eh\ ALL [3 vale\] / VIE [3 sí\] / MAG [3 sí sí\] / VIE [4 ja:\] / ALL [4 ja] **vindrem**/ RIA eh que sí/ / MAG té (EXH) senyora\

Així mateix, per a l'italià, i el romanés, per exemple:

- (8) [en una conversa telefònica] Non **verrò** oggi all'università; ti dispiace prendermi gli appunti della lezione delle 10?
 (9) [en una conversa telefònica] **Vin** immediat, nu te misca de acolo de unde esti!⁴

2. Sobre un corpus de 70.493 paraules de la llengua actual (dades del corpus Payrató & Alturo 2002) es mostra que, en el 68,5% dels casos, *venir* indica la direcció cap a la primera persona. Fet i fet, aquesta direcció, del *tu* cap al *jo*, del receptor cap a l'emissor, és l'única que comparteixen totes les llengües. Concretament, dins l'àmbit de les llengües romàniques, és l'única direcció que conserven l'espanyol i el portugués.

3. Hem comprovat aquesta afirmació, que acostuma a aparèixer en els estudis històrics (cf. *DECat*, s.v. *venir*) amb dades de la llengua actual que ho corroboren. Agraïsc les informacions per a aquestes llengües a continuació: per al romanés, a la Dra. Dana Diaconu i a la professora Diana Diaconu; per a l'italià, als alumnes romans i napolitans de la professora Carme Arronis i a la Dra. Carmen González; per al francès, al professor Miquel Tolosa, al Dr. Pedro Mogorrón i a la Dra. Christine Verna.

4. El portugués, com el castellà, en canvi, prefereix el verb *anar* en els mateixos contextos (*Vou já, tu fica onde estás agora!*). Agraïsc les dades per al portugués al Dr. Tibor Berta i a la Dra. Ildikó Szijj.

En aquestes llengües, per tant, el verb *venir* s'oposa a *anar* també en aquesta direcció emissor → receptor.⁵ Representem les dues direccions apuntades en les figures 1 i 2:

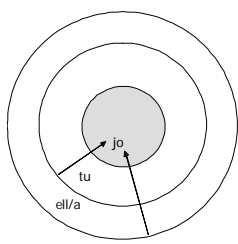

Fig. 1. El verb *venir* expressa la direcció [receptor/3a persona → emissor]

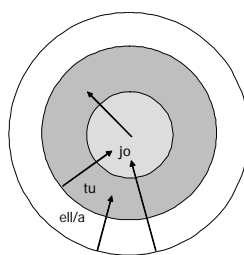

Fig. 2. El verb *venir* expressa la direcció [receptor/3a persona → emissor] i la direcció [emissor → receptor]

Com és ben sabut, l'espanyol, el portugués i part del català (el valencià) no utilitzen el verb *venir* per a la direcció emissor → receptor. En aquest cas, el verb escollit és *anar*.⁶

En la figura 3, elaborada a partir de les informacions de Rigau (1976) i de consultes pròpies, presentem la situació del català actual en relació amb l'ús de *venir*.⁷ Hi incloem una columna per al castellà per observar-ne el contrast.

5. En català, qui millor ha estudiat aquesta possibilitat de doble direcció emissor → receptor i receptor → emissor ha estat Rigau (1976), que, juntament amb Badia (1952) i el *DECat* (s.v. *venir*), ens permeten situar el català, juntament amb el francès, l'italià, l'occità i el romanés, dins del grup de llengües que poden expressar amb *venir* el moviment cap a la segona persona.

6. Aquest esquema es trasllada també als desplaçaments en companyia d'algú. Així, en català s'usa *venir* tant si en el desplaçament en companyia està implicat l'emissor i no el receptor, com si el receptor també hi està implicat. En català (llevat del valencià) podem dir *Marta ve amb mi al cine* i també *Jo vinc amb tu al cine*.

7. Per a l'obtenció de les dades, agraïm moltíssim la col·laboració d'Àngela Buj Alfara (Tortosa), Josefina Carrera-Sabaté (Lleida), Meritxell Nus i Gallart (Pallars Sobirà), contactes que vam obtenir gràcies a Carles Segura. També a Glòria Sabaté (Barcelona), que ens va proporcionar informants de la ciutat de Barcelona. Agraïsc les dades d'Amaia Iturraspe per al mallorquí. Agraïsc a Josep Saborit les dades per al valencià septentrional.

		Context	català actual (no P.V)	valencià actual	llengua antiga i medieval	cast.
Jo	Present	<i>Vinc de seguida, no et mogues d'on ets!</i>				
		a. El receptor es troba en el lloc cap al qual es dirigeix l'emissor.	VENIR	ANAR	VENIR	ir
	Futur	<i>Vindrà a l'exposició del mercat central</i>				
		a. L'emissor és al mercat en el moment de dir aquesta frase	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és al mercat en el moment de dir aquesta frase	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. El receptor i l'emissor són al mercat central en el moment de dir la frase	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. El receptor no hi és en aquest moment, però hi serà quan l'emissor s'hi trasllade.	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		1. No hi és ningú / no hi serà el RECEPTOR	ANAR	ANAR	VENIR	IR
	Passat	<i>Vaig venir a Sant Joan fa dos anys</i>				
		a. L'emissor és a Sant Joan	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és a Sant Joan	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. L'emissor i el receptor són a Sant Joan	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. El receptor era a Sant Joan	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		2. No hi és ningú / no hi era el RECEPTOR	ANAR	ANAR	VENIR	IR
Tu	Present	<i>Has de venir de seguida!</i>				
		a. L'emissor es troba en el lloc cap al qual es dirigeix el receptor.	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		3. No hi és l'EMISSION	ANAR	ANAR	VENIR	IR
	Futur	<i>Vindràs al mercat demà?</i>				
		a. L'emissor és al mercat	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és al mercat	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. El receptor i l'emissor són al mercat	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. L'emissor serà la mercat quan el receptor hi vaja	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		4. No hi és ningú / No hi serà l'EMISSION	ANAR	ANAR	VENIR	IR
	Passat	<i>Vas venir a Sant Joan l'any passat</i>				
		a. L'emissor és a Sant Joan	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és a Sant Joan	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. L'emissor i el receptor són a Sant Joan	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. L'emissor era a Sant Joan	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		5. No hi és ningú / no hi era l'EMISSION	ANAR	ANAR	VENIR	IR
Ell/a	Present	<i>Marta ja ve, no patisques</i>				
		a. L'emissor és el lloc cap a on s'ha de traslladar Marta	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és el lloc cap a on s'ha de traslladar Marta	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. L'emissor i el receptor hi són	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		6. No hi és ningú (ni EMISSION ni RECEPTOR)	ANAR	ANAR	VENIR	IR

	Futur	Marta vindrà a les deu				
		a. L'emissor és en el lloc	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és en el lloc	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. L'emissor hi serà	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. El receptor hi serà	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		e. L'emissor i el receptor hi són	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		f. L'emissor i el receptor hi seran	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		7. No hi és ningú / no hi serà ningú (ni EMISSOR ni RECEPTOR)	ANAR	ANAR	VENIR	IR
	Passat	Marta va venir a Sant Joan l'any passat				
		a. L'emissor és en el lloc	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		b. El receptor és en el lloc	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		c. L'emissor i el receptor són en el lloc	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		d. L'emissor hi era	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		e. El receptor hi era	VENIR	ANAR	VENIR	ir
		f. L'emissor i el receptor hi eren	VENIR	VENIR	VENIR	venir
		8. No hi és ningú / no hi era ningú (ni EMISSOR ni RECEPTOR)	ANAR	ANAR	VENIR	IR

Fig. 3. Usos de venir i anar en la llengua actual

Partirem del quadre anterior (fig. 3) per a mostrar la situació de la llengua antiga i medieval respecte de la llengua actual.

2.2 VENIR I ANAR EN LA LLENGUA ANTIGA I MEDIEVAL

Ens basem en el quadre anterior (fig. 3) per mostrar la situació de la llengua antiga i medieval respecte de la llengua actual. Partim d'un corpus de trenta-cinc textos,⁸ que abraça quatre segles, des dels primers textos coneguts escrits en llengua catalana (finals del segle XI, principis del segle XII) fins al segle XVI.

En línies generals, la llengua antiga i medieval comparteix amb la llengua actual l'ús del verb *venir* per a traçar el moviment de la segona persona o la tercera persona cap al lloc on se situa la primera persona (direcció → emissor) en qualsevol situació temporal:⁹

8. Bona part d'aquests textos han estat consultats en el CICA (Corpus Informatitzat del Català Antic, CICA, J. Torruella, dir. <http://seneca.uab.es/sfi/cica/>) i en la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives.

9. Per problemes d'espai no podem donar exemples de cadascun dels casos. N'oferim, però, un tast.

- (10) a. E de fet prèls ella testimoni per la mà dient -li: «*Vina*, ma fila, no cures de ta mare, *vine*-t ab mi» (*Alcavota*-1/XV, p. 74, lín. 35)

- b. E com? Si hun pobre *ve* a mi, e li presto a logre, no li faç perdre l'ànima; mas lo confessor robe l'ànima, per què és major crueldat (*Vicent_Sermons*-1/XV, vol. iv, p. 21, lín. 31)

De la mateixa manera, *venir* és el verb escollit per a marcar el moviment de la primera o la tercera persona a la segona persona (direcció → receptor) en qualsevol situació temporal:

- (11) a. E lavòs yo *vendré* a vós; e, separada la vostra ànima del cors per mort, gloriós e immortal lo cobrareu, e ab aquell, ensemps ab mi, pujareu en lo regne del meu pare, en lo qual sereu entronizada com a reyna e senyora, e serà-us dat en la mà lo ceptre de misericòrdia (*Vita Christi*-2/XV, vol. B, 216, 7230)

- b. —Séyer, lo teu monument no és acabat: mana que sia acabat, per so cor no't sabs qual ora *vendrà* lo ladra a tu, so és, la mort (*Vides Sants*-1/XIII, p. 119, lín. 21)

En la figura 3 hem afegit en negre tot un seguit de possibilitats que no es donen en la llengua actual amb *venir* en cap territori. Són els punts de desplaçament cap a un lloc on no es troba ni la primera ni la segona persona.

En aquests casos, la primera persona es traslladarà (cf. exemple 12a) o es va traslladar (cf. exemples 12b, c) a un lloc que no ocuparà o que no va ser ocupat ni per la primera persona ni per la segona persona. Presentem aquesta possibilitat en els exemples següents i la comparem amb la situació de la llengua actual en la figura 4:

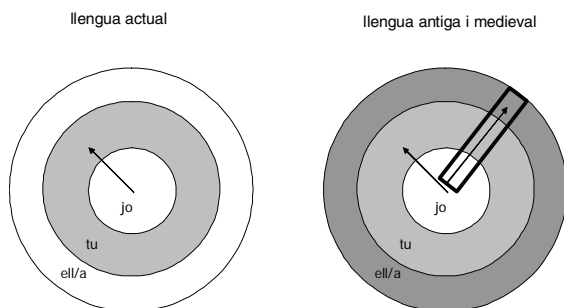

Fig. 4. Direcció emissor → receptor

- (12) a. E per aizò, s[einors], clamem mercé e misericòrida a N[ostre] S[einor] qe él nos do a dir e a fer zeles obres qe, qan exirem d'aqest segle, qe segurament puscam *venir* al seu celestial palaz, qe él à promés als seus fedels (*Homilies-2/XII-XIII*, p. 46).
- b. E nós exim, sus en l'alba, de Montsó [...] e anam aquel dia a Berbegal, que no trobam contrast en la carrera, e altre dia entram en Osca, e *vinguem* despuys a Saragoça. E fo la primera vegada que nós fom anch en Aragó (*Feyts-2/XIII-1/XIV*, p. 17, 14, lín. 17)
- c. E partí-me del dit senyor ab sa llicència del regne de València, e *venguí* al lloc de Millàs, que és de mon patrimoni del vescomtat de Perellós (*Novel·les_Perellós-2/XIV*, p. 27)

Alhora és possible també que la segona persona es trasllade (cf. exemple 13a), o que es traslladarà (cf. exemple 13b) a un lloc que no ocuparà o que no va ser ocupat ni per la primera persona ni per la segona persona.¹⁰ Presentem aquesta possibilitat en els exemples següents i la comparem amb la situació de la llengua actual en la figura 5:

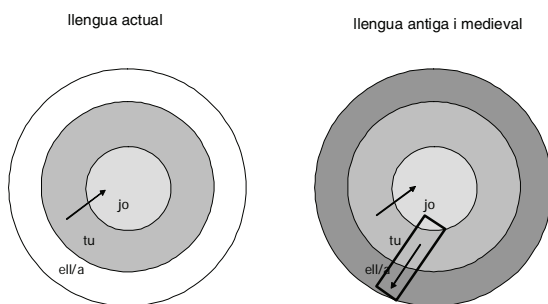

Fig. 5. Direcció receptor → emissor

- (13) a. E si lo cors preciós de Jesuchrist va per la vila, e tu *véns* al encontre, no-l deus guardar (*Vicent_Sermons-2/XIV*, vol. 1, p. 85, lín. 2)
- b. Una vegada Sent Ambrosi vénc al palau d'En Macedoni, qui era maestra dels oficials, per so que pregàs per un ome. E con él atrobés les portes clausades e no-y pogés intrar, él dix: —Tu *venràs* a la glesa, e estaran les portes ubertes, e no-y poyràs entrar (*Vides Sants-1/XIII*, p. 401, lín. 32)

10. En aquest cas no hi ha exemples en passat. Considerem, però, que si es dóna en passat en la primera i en la tercera persona, és ben probable que es donara també en la segona persona.

Finalment, és també possible que la tercera persona es trasllade (cf. exemple 14a), es traslladarà (cf. exemple 14b) o es va traslladar (cf. exemples 14c-14f) a un lloc on no hi ha, ni hi haurà, ni tan sols hi va ser ni la primera ni la segona persona. Presentem aquesta possibilitat en els exemples següents i la comparem novament amb la situació de la llengua actual en la figura 6:

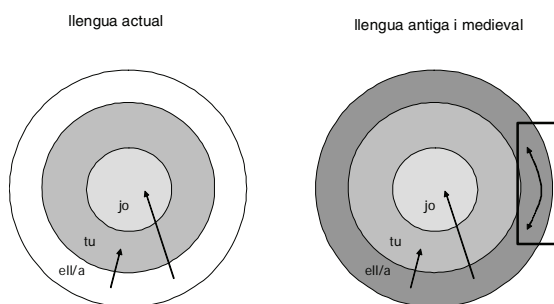

Figura 6. Direcció tercera persona → emissor/receptor

- (14) a. L'altre portador és longa costuma. Molts se escusen de peccats per costuma. Quant algú *ve* al confessor, dirà lo confessor «Jurau de Déu?» (*Vicent_Sermons-2/XIV*, vol 4, p. 32, lín. 23)
- b. —Ara, dones pus tan bé ho deïts, nós sabem que vós sots privat del senyor rei de l'amor que ha a aital dona, e que vós percaçats que ell la haja; per què, nós vos pregam que vós que li digats que vós havets acabat que en haura aquella dona e que *vendrà* a ell tot secretament en la sua cambra (*Muntaner_Crònica-XIII-1/XIV*, p. 25, lín. 32)
- c. Dementre que los cardenals tractaven l'elecció de fer papa, lo bisbe *venc* a un cardenal, dient que si era cosa que l'elecció s'allongàs, que ell lo pregava com precuràs com li fos feta resposta a les deu qüestions que havia preposades (*Llull_Blanquerna-XIII-1/XIV*, p. 209, lín. 8).
- e. E con él passàs lo pont, él *venc* a un prat molt bel, en lo calavia molt gran odor de flors ben odorans. E mantenent li aparegren dos jovencels, qui l'amenaren a una ciutat molt bela, feyta d'aur e de péres preciosses mot resplandens (*Vides Sants-1/XIII*, p. 333, lín. 1)
- f. E, ultra dels CCCC^a combatents, portava XX^a guastadors per a aplanar los camins; e XX^a fustés. E *vingué* en Hongria. Y d'allí vingué la volta de Viana (*Antiquitats_Seu1-1/XVI*, p. 138, §99, cap. 1)

Del quadre 3, que hem representat en les figures 4, 5 i 6, i dels exemples anteriors es pot deduir que, a diferència de la llengua actual, la llengua antiga usava *venir* també per al desplaçament cap a un lloc on no hi ha ni el receptor ni l'emissor. En la figura 7 marquem amb rectangles totes les possibilitats que té la llengua antiga i medieval, respecte de la llengua actual:

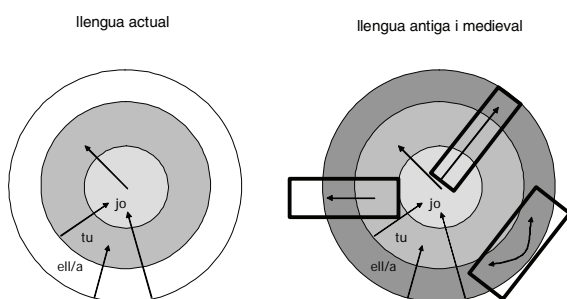

Fig. 7. Extensió de *venir* en la llengua antiga i medieval

L'exposició anterior sembla coincidir amb les reflexions de Coromines. Segons el *DECat* (s.v. *venir*, p. 104, lín. 51) en l'època medieval, l'ús del verb *venir* i *anar* s'acostava a la diferència llatina entre *IRE* i *VENIRE* i estava relacionada amb la definitud. *VENIRE* expressava l'«aspecte determinatiu», el desplaçament cap a un indret definit, un desplaçament amb terme final, i *IRE* l'«aspecte indeterminatiu»:

El ll. *venire* no tenia ben bé el significat que li ha quedat en català (i molt menys coincidia amb el del cast. i port. Moderns), car el seu radi semàntic a nosaltres moderns ens sembla sovint confondre's amb el de *ire*. [...] En realitat, tampoc en llatí es confonien els usos i significats de *ire* i de *venire*, però la distinció pertanyia més, o almenys originàriament, a la categoria aspectual de la gramàtica, tant o més que a una distinció semàntica a la manera moderna. *Venire* expressava generalment el que els lingüistes anomenen «aspecte determinatiu» o «determinat» i *ire* l'«aspecte indeterminat». És a dir, que el verb *venire* expressava un moviment encaminat a un indret definit, mentre que el moviment expressat per *ire* no tendeix de per si a un indret precís, sinó més aviat expressa el paratge per on és va, la manera que hom va, el propòsit de l'anada [...]. D'aquesta manera *ire* sovint quasi era el mateix que el nostre *caminar*, i encara més era com *anar* en el sentit del cast. *andar* i el fr. *marcher*, mentre que *venire* expressava un moviment cap a un lloc cert, qualsevol que fos la posició que el subjecte parlant ocupés envers aquell indret.[...] A l'E. Mj. s'arribava, en totes les llengües romàniques, a usos encara més amplis, quasi en la mesura del llatí clàssic.

El *DECat* (s.v. *venir*) conclou, a partir d'exemples similars, que el verb *venir* tenia, almenys fins al segle XVI, un significat més ampli que l'actual. Per tant, el verb *venir* es podia utilitzar per a traçar qualsevol moviment cap a un lloc definit, encara que l'emissor o el receptor no hi foren.

Per tant, fins ací podríem concloure que en la llengua antiga i medieval *venir* tenia un significat prototípic que podríem definir com a 'desplaçar-se una persona des d'un lloc fins a un altre lloc definit'.

A partir de l'afirmació del *DECat* (s.v. *venir*) també es pot deduir que el verb *anar* és el verb per al desplaçament sense terme. Certament, *anar* expressava el paratge per on es va, la manera com hom va i el propòsit de l'anada. Així també l'*anar* de la llengua antiga i medieval. Com hem dit anteriorment, coincideix amb la imatge més prototípica del verb: *anar* com a activitat:¹¹

- (15) a. E haguem deliurat e cobrat ço que havíem perdut, de Billena tro en Oriola e d'Alacant tro en Oriola, així que tot hom podia *anar* pels camins salvament e segura (*Feyts-XIII-1/XIV*, p. 312, 422, lín. 17)
- b. Les quals processons anaren ab est orde so és, que tots los capellans anaven ab les muses al cap y sombreros, ab sos gayatos en les mans, com qui *va* en romeria (*Antiquitats-Seu1-1/XVI*, p. 157, §2, cap. 116)

Fins ací, podríem mostrar que *anar* serveix per a expressar el moviment sense terme i *venir* amb terme. I açò fins al segle XVI. En aquest sentit podríem suposar i, en aquest cas, coincidiríem amb el *DECat*, que *venir* s'usa independentment de la posició del parlant. Per tant, no és en realitat un verb díctic en la llengua antiga i medieval, sinó un indicador de moviment amb 'terminus'. En els exemples següents es pot observar com la darrera acció, la que correspon a l'arribada és expressada amb *venir*:

- (16) a. Esdevenç-se un jorn, en presència del canonge, que un pagès, a l'entrant de l'hivern, com hom devia sembrar, perdé un bou e no li'n romàs for un; e ajustà aïtants de diners con poc, e *venc* al mercat per comprar un bou (*Llull-Blanquerna-XIII-1/XIV*, p. 196)

11. Sovint, com bé indica el *DECat*, *anar* prenia el sentit de 'caminar': «Enaixí com los demonis me rossegaven per aquella part, que quan io fui un poc avant volguí aturar-me un poc, car io sentia tan gran calor que no podia pus *anar*» (*Novel·les_Perellós-2/XIV*, p. 42). A més a més, com també en l'actualitat, *anar* expressava l'allunyament d'un lloc, sovint, amb la forma *anar-se'n* (cf. punt 2.1 anterior i nota 1): «E con l'emperador apresés per éls tota la vida e ls miracles d'él, a éls dix: —*Anats-vos-en* e fetz gràcies a Déu, qui vosaltres à deliuratz, per les sues pregueres [...]» (*Vides Sants-1/XIII* p. 46, lín. 15).

- b. E caminaren tant que *vengueren* a la casa d'un cavaller ja en dies e molt prom; e, descavalcant, foren reebuts molt honorablement e ben servits; e aquí Curial estech alguns pochs dies (*Curial-1/XV*, p. 135, lín. 1)

Fet i fet, aquesta és la situació de la llengua més antiga, la llengua de «les Homilies d'Organyà», per exemple. En aquest sermó, de les nou voltes que apareix el verb *anar*, cinc expressen el trajecte («Seinors, qan Nostre Sèiner Jhesu Christ anave per les terres de Jherusalem ab los seus diciples», Homilies-2/XII-XIII, p. 119), tres, el motiu del desplaçament («Si tu vols a mi venir, zo dix Nostre Sèiner, e tu ·m vols ren donar del teu, va-te primerament acordar ab ton proxme a cui mal auràs fait», Homilies-2/XII-XIII, p. 121) i solament una, la destinació («Aqest de la nostra generació près carn e va a les altres gentz -tot per zo qe no agesen escusa los judeus qe no·l credegessen», Homilies-2/XII-XIII, p. 125). Per contra, en les vuit ocurrencies en les quals *venir* expressa desplaçament, aquest moviment sempre és amb terme.

Tanmateix, ja en època ben primerenca, *anar* ocupava també contextos de moviment cap a un lloc, tot i que no prototípicament. En posem un altre exemple:

- (17) [...] escrit per manament de domina Guillelma et P. de. Canet *anà* a Na Blanca de Saportela que ela vengués oir aqueles paraules per amor de Déu, et... que les li provàs si obs i era; et ela *anà* ·i e demanà a Nicholau si avia madona dites aqueles paraules, et él dix-li que oc (*Reconeixement_Pere Canet-2/XII-1/XIII*, p. 107)

Fet i fet, doncs, les dades mostren que *anar* era vàlid per a l'expressió del moviment amb terme. Ara bé, no en tots els casos. Hi ha una diferència general entre *venir* i *anar*, quant a l'expressió del moviment amb terme: *anar* mai no expressa l'aproximació a la segona o a la primera persona: mai no apareix al costat de l'adverbi *ací*, sinó sempre amb *allí* o *allà*:

- (18) a. Per què nosaltres volíem ésser ensemps ab ells e veure la disposició de la una e altra eletes, e ajudar-los e consellar-los en tot lo que fos necessari, per repòs d'aquesta ciutat e benefici d'aquella casa, e axí, *anam* un jorn *allà*, ensemps ab los vicaris generals (*Epist_València4-2/XV*, p. 384, carta 165, lín. 27, vol. 2)

- b. Jerusalem *anà* a Tirant e dix-li li seria placent d'*anar* fins *allí*. Respòs Tirant: / —Vós qui sou fel entre nosaltres, digau-me: si lo jutge m'ho mana, que jo hi vaja, jo de bon grag hi iré (*Tirant-2/XV*, cap. LXVI, p. 226, lín. 17)

De fet, ja en la llengua antiga els dos verbs es contraposen en aquest sentit:

- (19) Encara establien los dits prínceps que si negú, per si metex o per son missatge, vulia acuíndar o desfiar son senyor, segur o puscha fer, mentre irà, e *vendrà*, e estarà, entrò sia tornat a casa (*Usatges-XIII-1/XIV*, p. 123, lín. 15)

En aquests contextos, es contraposa l'acció d'*anar* a la de *venir*. *Anar* palesa, en aquest cas, l'allunyament d'un lloc i *venir* l'acostament a un lloc. Dit d'una altra manera, en aquests contextos *anar* marca l'allunyament del conceptualitzador i *venir* l'acostament al conceptualitzador. I això és des del llatí («imus venimus videmus, virgo pulchra» Ter. Ph. 103. OLD). Aquest fet ens permet filar més prim en les característiques de *venir*. Tot i que *venir*s' usava per a qualsevol tipus de desplaçament independentment de la direcció, la direcció prototípica és la que estableix l'acostament cap al conceptualitzador. En una obra com *Lo Somni* de Bernat Metge, narrada en primera persona el 60% dels contextos d'aparició del verb *venir* amb sentit de desplaçament indiquen aproximació al jo protagonista. Ja ho havíem vist també per a la llengua actual.

Comptat i debatut, *venir* indica prototípicament aproximació al centre dític (que pot ser una primera persona o una segona persona.). Ara bé, *venir* comparteix amb *anar* els contextos de moviment cap a una fita on no hi ha cap de les dues primeres persones del discurs. Ho presentem més clar en la figura 8:

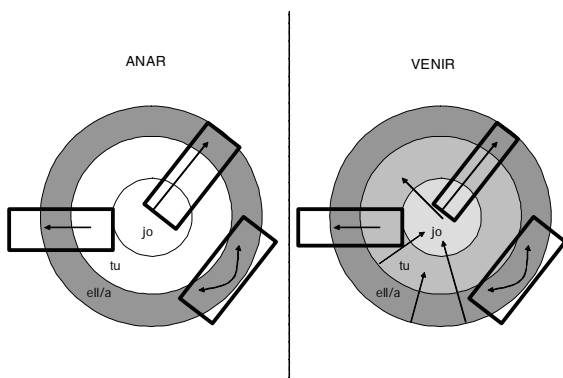

Fig. 8. Extensió d'*anar* i *venir* en la llengua antiga i medieval

En aquest punt, doncs, *anar* i *venir* expressen un moviment amb ‘terminus’. La pregunta és ara inevitable: hi ha cap diferència entre *anar* i *venir* en aquests contextos?

Considerem que la diferència entre *anar* i *venir* en bona part dels exemples estudiats està relacionada amb el concepte d'*esquema de perspectiva* de Palmer (2000: 214). Aquest autor explica que en qualsevol acte comunicatiu pot haver-hi una conceptualització objectiva de l'escena o, per contra, una conceptualització subjectiva; i aquest fet marca la direcció. En altres paraules, *venir* s'utilitzarà perquè el conceptualitzador es posa en la pell d'un personatge determinat o, de retop, mentalment en aqueix lloc. En aquest cas, l'aproximació ja no sembla que és cap a un lloc on es troba ni el receptor ni l'emissor, sinó precisament un lloc on es troba el *jo* protagonista:

- (20) a. Nastàsia cridà Natana, e dix que esteguéis ab ella a la finestra. Natana *venc* a la finestra
(*Llull_Blanquerna*-2/XIII-1/XIV, p. 69)

Sovint, *venir* s'utilitza quan el lloc al qual hom es dirigeix ja ha estat citat anteriorment:

- (21) Pere Saurí que segons per ençà havia aïdes de males noves ab Nicholau Fresquet, emperò ell testis no sap quines ni quines, no mas vehé que anaven de mal enteniment, e ladonchs ell testis féu —ne entrar lo dit en Pere Saurí a casa, e aquí ell amonestà-l tant com poch ensemps ab en Nicholau Gralla draper que -s colgués de brega e dix: «sperat-me ací e jo iré a l'altre part e que-s lev de carrera», e de fet *vench* al dit Nicholau per tractar pau entre ells (*Crims_Lleida*1-1/XV, p. 32)

Es podria entendre també que s'utilitza el verb *venir* quan es vol donar importància a un lloc determinat, el punt important de l'escena, potser el punt final d'un camí amb més d'una parada:

- (22) Hamet Abenhibil confessà que él e Nage e el Mazcon e Axir e Mahomat Abenhybil, son girman, e Hamet Al Ruffa ixqueren del raval de Cocentània ab vol[e]ntat que si poguessen pendre neguns xp[cris]tians catius que se'ls ne menassen a la terra de la guerra e quan foren en lo figural de Martín d'Azagra venian II xp[cris]tians e saltejaren-los e los xp[cris]tians escaparen e fogiren los xp[cris]tians. E éls anaren se'n a Planas e depux anaren se'n a Alaguar e depux agueren acort que *vinguessen* al port per saltejar ab VI conpaynons (*Cocentaina*-2/XIII-1/XIV, R575, lín. 8)

És ben possible que la diferència entre tots dos verbs estiga precisament en què s'entén per dixi i per definitud. Potser els contextos que hem estudiat amb *venir* són definitius, importants, marcats com a principals, perquè el conceptualitzador se situa mentalment en l'escena explicada, per tant, la definitud es converteix en una mena de dixi. Així doncs, un major grau d'implicació activa *venir*, un menor grau d'implicació activa *anar*.¹²

Amb la llengua antiga, però, ens trobem amb una limitació important: no disposem de la intuïció lingüística d'aquells temps; per tant, és impossible concloure amb certesa absoluta si el verb *venir* s'usava independentment de la direcció o, si per contra, contribuïa a situar el protagonista o si, més no, la importància de l'acció en la fita. Observem aquests contextos en contrast:

(23) L'altre portador és longa costuma. Molts se escusen de peccats per costuma. Quant algú ve al confessor, dirà lo confessor «Jurau de Déu?» (*Vicent_Sermons-1/XV*, p. 32, lín. 23)

(24) E açò és per ço que tota persona que·s sent en peccat mortal se sent fort a haver béns temporals e a treballar fort, mas són flachs a treball de penitència, e açò és quan se van a confessar, que·l confessor dirà: «Ara fareu tal penitència, que dejuneu». «He, senyer, no poria» (*Vicent_Sermons-1/XV*, p. 181, lín. 15)

Què regeix en aquests exemples que l'arribada d'algú a un lloc pugui expressar-se ara amb *venir* ara amb *anar*? Fixem-nos en un context com ara:

(25) Sí mirí davant la porta, e vi una terra molt gran; e era pus clara que la claretat del sol, e io haguí molt gran desig de *venir* dedins (*Novel·les_Perellós-2/XIV*, p. 46)

Ací la primera persona coincideix amb el conceptualitzador de l'escena, per tant, es podria concloure que *venir* s'usa per al moviment cap a un lloc on no hi ha cap de les dues persones del discurs. Ara bé, certament, el narrador ja coneix el lloc cap al qual el personatge arriba, perquè l'acció ja ha ocorregut. Com es pot destriar si *venir* s'usa

12. També podem posar-nos en el lloc d'altri actualment (cf. Payrató & Alturo 2002): «(. 0.12) i van passar els del gas_ / PPP i van mirar_ / PPP i diu aquí hi feia fuga / PPP aquí fuga / PPP i tot lo que hi trobaven_ / PPP tan- — / PPP els hi tancaven_ / PPP (.. 0.87) i ara: hi— / PPP i li van donar un paper_ / PPP que anessin a veure un lampista / PPP que els hi [fes\] / MMM [uh::_] / PPP (.. 0.34) i avui ha vingut el lampista_ / MMM els hi faran canviar totes les [tuberies\]».

per a indicar moviment independentment de la direcció, o bé, si *venir* s'usa perquè el conceptualitzador ja se situa en el lloc, ara, quan escriu? Això també ocorre en els contextos metafòrics. Què diferencia les frases dels exemples 26a i 26b?:

- (26) a. Lo papa, que tot s'ho mirava de palàcio, veent la cosa anava a mal, i la sua gent se retrasa, se n'anà per la muralla al castell de Sant Àngel, i ja cridaven per palàcio ;«*Imperio! Imperio!*», «Espanya! Espanya!», que lo papa era en los corredors, i a poc *vengué* no el prenguessen (*Epistolari_Cahner2_occidental-1/XVI*, p. 159, lín. 12, vol. 1)
- b. E no *anà* a gaire que li trameteren ab barques deu bous e vint moltons (*Muntaner_Crònica-2/XIII-1/XIV*unt 133 19)

Són produïdes per una menor implicació del parlant en l'escena?¹³

Tot i que no podem concloure amb exactitud si el verb *venir* era díctic o simplement marcador d'arribada, almenys hem pogut constatar que el verb *venir* tenia, si més no fins al segle XVI, un significat més ampli que l'actual. Ve a tomb, ací, preguntar-se: per què la llengua actual ha reduït l'àmbit semasiològic de *venir*?

Novament, hem de plantejar possibles explicacions que, de segur, són ben difícils de comprovar; d'altra banda, poden il·luminar el perquè dels usos actuals. En aquest sentit, si partim del fet que *venir* és un verb de definitud, d'aproximació a un lloc, els llocs que se situen més a prop, més controlats, són precisament els que corresponen a la primera i la segona persona. Hui precisament, en català (llevat del valencià), l'adverbi díctic per a aquests dos espais és *aquí* (en la llengua antiga i medieval, *ací*). En canvi, el lloc de la tercera persona és un lloc menys definit, menys conegut, llunyà, que el català expressa adverbialment amb *allà* o *allí*. Si, com hem explicat adés, el verb prototípic per a l'allunyament és *anar*, és possible que aquest guanyara finalment l'àmbit del desplaçament cap a un lloc diferent de l'*ací*, és a dir, cap a un lloc allunyat de la primera i la segona persona.¹⁴

13. També en la llengua actual: «Segons una part de la població, no gens petita entre el món dels intel·lectuals catalans, ara li tocava a Maragall. Havia d'anar així per força. No podia ser d'una altra manera. Fa quatre anys ja li va *anar* de poc» (Diari *Notes al marge*, desembre 2003); «I avui, més que mai, satisfacció immediata perquè al senyor Aznar li hagi tocat de governar en una democràcia normal. Si li hagués tocat en una altra democràcia —i li ha *vingut* de poc—, les passaríem molt magres» (Corpus IULA-XX. Premsa. *Diari Avui* 21-02-1999)

14. Cal afegir, a més, que el verb *venir* va ser substituït per *arribar* a partir del segle XIV, precisament en els contextos més perfectius (cf. Montserrat 2004)

3. CONCLUSIONS

En aquest treball hem provat de mostrar quina era l'extensió de *venir* en relació amb *anar* en la llengua antiga i medieval, tenint en compte la naturalesa dística d'aquests dos verbs. Hem partit, per dur a terme aquesta anàlisi, de textos que abracen els segles XII, XIII, XIV, XV i XVI. Breument:

(a) La imatge esquemàtica prototípica del verb *venir* en la llengua antiga i medieval ens remet al moviment d'una persona cap a un lloc. Aquest esquema inclou en la llengua antiga i medieval tres direccions: la direcció emissor → receptor, la direcció receptor → emissor i una darrera escena que descriu el moviment cap a un lloc no ocupat ni pel receptor ni per l'emissor.

(b) En la llengua antiga i medieval el verb *venir* compartia l'àmbit del moviment cap a un tercer lloc no ocupat per les dues persones del discurs amb el verb *anar*, ja des dels primers textos de la nostra llengua. Establir la diferència entre aquests dos verbs en la llengua antiga i medieval es converteix en una tasca feixuga perquè la funció dística implica la participació del parlant en la concepció de l'escena. Les dades del corpus, tanmateix, ens permeten concloure que segurament *venir* va ser el verb de la implicació en l'escena i *anar*, el verb de la no-implicació.

(c) És possible que *venir* perdera l'àmbit de la tercera persona a favor d'*anar* passat el segle XVI. El motiu d'aquesta desaparició té a veure amb la imatge esquemàtica d'aquests dos verbs i amb la representació de l'espai que també ens mostra el sistema d'adverbis demostratius. *Venir* és el verb de la proximitat i *anar*, el verb de l'allunyament o del moviment no definit; en l'espai, les persones més acostades, més pròximes són el *jo* i el *tu*, espai que descrivia en la llengua antiga i medieval un únic adverb: *ací*. En canvi, l'espai de la llunyania, el de la tercera persona serà a poc a poc cobert per *anar*, el verb de l'allunyament, espai que descrivien els adverbis *allí* o *allà*.

SANDRA MONTSERRAT
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALMEIDA, Maria Elisete (2000) *La deixis en portugais et en français*, Louvain, Éditions Peeters.
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1952) «Los demostrativos y los verbos de movimiento en iberorrománico», dins *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, vol. 3, Madrid, CSIC, pp. 1-29.
- BORAU, Lluís & Carles SANCHI, eds. (1996) *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa (2: Cançoners)*, Calaceit, Instituto de Estudios Turolenses i Associació Cultural del Matarranya.
- CARBONERO CANO, Pedro (1979) *Deixis espacial y temporal en el sistema lingüístico*, Sevilla, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla.
- CIFUENTES HONRUBIA, José Luis (1989) *Lengua y espacio. Introducción al problema de la deixis en español*, Alicante, Universitat d'Alacant.
- COLÓN, Andrés & Germà COLÓN (2003) *La enseñanza del latín en la Baja Edad Media*, Madrid, Gredos.
- DAVÈNE, Louise (1988) «*Aller et venir de la linguistique a la didactique*», *Hommage a Bernard Pottier I*, ANNEXES des *Cahiers de Linguistique Hispanique Médiévale*, vol. 7, tom. I, Villetaneuse, Université Paris-Nord, pp. 217-223.
- DCVB = ALCOVER, Antoni Maria & Francesc de Borja MOLL (1928-1962) *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vol., Palma de Mallorca.
- DECat = COROMINES, Joan, (1983-1991) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua catalana*, 9 vol., Barcelona, Curial / La caixa.
- DIEC = *Diccionari de la llengua catalana*, Institut d'Estudis Catalans, 1995.
- DIIFV = *Diccionari Valencià*, València, Bromera / Generalitat Valenciana, 1995.
- FABRA, Pompeu (1925) *Les principals faltes de Gramàtica*, Barcelona, Barcino («Col·lecció popular Barcino»).
- (1983) *Converses filològiques*, I i II, ed. de Joaquim Rafel, Barcelona, Edhasa.
- FILLMORE, C. (1997) *Lectures on deixis*, Center for the Study of Language and Information, Standord, Califòrnia.
- JANÉ, Albert (1979) *El llenguatge*, Barcelona, EDHASA.
- JORDANA, Cèsar August (1933) *El català i el castellà comparats*, Barcino, 1988.
- MONTSERRAT, Sandra (2004) «Evolución semántica de los verbos *venir*, *arribar* y *aplegar* en textos catalanes del XIV al XIX», dins *Actas del V Congreso de Lingüística*

- General* (edición de Milka Villayandre), Arco Libros, Madrid, vol. III, pp. 2059-2074.
- MONTSIÀ, Bernat (1934) *El català en vint lliçons. Regles gramaticals. Exercicis. Clau dels Exercicis*, Barcelona, Barcino («Col·lecció Popular Barcino», 1980).
- MORIMOTO, Yuko (2001) *Los verbos de movimiento*, Madrid, Visor Libros.
- PAHISSA I RIBAS, Llorenç (1873) *Compendi de gramàtica catalana acomodada al llenguatge del dia*.
- PAYRATÓ, Lluís & NÚRIA ALTURO, ed. (2002) *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona: Universitat de Barcelona
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (2002) «Les relacions temporals i aspectuals», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya, dirs., *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 2657-2662.
- PERKINS, Revere D. (1992) *Deixis, grammar and culture*, Amsterdam, John Benjamins.
- RAMOS ALFAJARÍN, Joan Rafael (2000) *Els verbs ésser, estar i haver(-hi) en català antic*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIGAU I OLIVER, Gemma (1976) «Anem o venim?», *Els marges*, 8, pp. 33-57.
- RUTHROF, Horst (2000) *The body in language*, London / New York, Cassell.
- VENDLER, Zeno (1967) *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, Cornell University Press.

REFERÈNCIES DEL CORPUS

- (Agramunt_pestilència) AGRAMONT, Jacme de: *Regiment de preservació de pestilència*, edició a cura de Joan Veny, Lleida, Universitat de Lleida i Enciclopèdia catalana, 1998.
- (Alcavota) *El cavaller i l'alcavota*, Barcelona, Club Editor, 1978.
- (Antiquitats_seu1) *Libre de Antiquitats de la Seu de València*, vol. I, edició a cura de J. Martí i Mestre, València-Barcelona, 1994. [Hem inclòs els fragments de la primera meitat del XVI, pp. 37-188, llevat de les pàgines 56-89, perquè apareixen en l'epistolari d'Escartí.]
- (Antiquitats_seu2) *Libre de Antiquitats de la Seu de València*, vol. I, edició a cura de J. Martí i Mestre, València-Barcelona, 1994, pp. 189-261. [Hem inclòs els fragments de la segona meitat del XVI.]

- (Beuter_cronica) BEUTER, Pere Antoni: *Crònica Pere Antoni Beuter*, introducció i edició d'Enric Iborra, València, Institució Alfons el Magnànim, 1982.
- (Cartes_Borja) BATLLORI, Miquel: *De València a Roma. Cartes triades dels Borja*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998.
- (Cocentaina) PONSODA, Joan J.: *El català i l'aragonés en els inicis del Regne de València segons el Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina (1269-1295)*, Alcoi, Marfil, 1996.
- (Corella_proses) CORELLA, Joan Roís de: *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*, edició crítica a cura de Josep Lluís Martos, Alacant/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.¹⁵
- (Crims_Lleida1) *Processos de crims del segle XV a Lleida: Transcripció i estudi lingüístic*, a cura de Maria Dolors Farreny i Sistac, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986, pp. 21-49. [Inclou els textos des de 1402 fins el 1442.]
- (Crims_Lleida2) *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*, a cura de Maria Dolors Farreny i Sistac, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986, pp. 51-112. [Inclou els textos des del 1453 fins el 1502.]
- (Curial) *Curial e Güelfa*, a cura d'Antoni Ferrando, Alacant-València. [Ed. Impresa i en CD-Rom, en procés de publicació.]¹⁶
- (DescLOT_Crònica) DESCLOT, Bernat, *Crònica*, vol. V, Barcelona, Barcino («Els Nostres Clàssics»), 1951.
- (Despuig_col·loquis) DESPUIG, Cristòfor: *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, edició a cura d'Eulàlia Duran, Barcelona, Curial Edicions, Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, 1981.
- (Epist_València1) *Epistolari de la València medieval*, vol. I, edició a cura d'Agustín Rubio Vela, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I, 2003 (2a edició). [Inclou les cartes de la I/XIV.] [Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA), J. Torruella, dir., <<http://seneca.uab.es/sfi/cica>>, 2006.]

15. El Dr. Josep Lluís Martos me'n va proporcionar l'edició electrònica, cosa per la qual li estic molt agraïda.

16. Agraïsc al Dr. Antoni Ferrando la possibilitat de consultar aquest material.

- (Epist_València3) *Epistolari de la València medieval*, vol. I i II, edició a cura d'Agustín Rubio Vela, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I, 2003 (2a edició). [Inclou les cartes de la 1/XV.]
- (Epist_València4) *Epistolari de la València medieval*, vol. I i II, edició a cura d'Agustín Rubio Vela, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I, 2003 (2a edició). [Inclou les cartes de la 2/XV.]
- (Epistolari_Cahner2__occidental) *Epistolari del Renaixement*, vol. I i II, edició a cura de Max Cahner, València, Clàssics Albatros, 1977-1978. [Hem inclòs des de 1505 fins a 1541, pp. 158-169. (1r volum) i pp. 73-75 (2n volum). No hem consultat les pp. 9-69 del segon volum, perquè corresponen a l'epistolari d'Estefania de Requesens.]
- (Epistolari_Cahner2_oriental) *Epistolari del Renaixement*, vol. I i II, edició a cura de Max Cahner, València, Clàssics Albatros, 1977-1978. [Hem inclòs des de 1505 fins a 1541, pp. 137-198 (1r volum) i pp. 76-77 (2n volum). No hem consultat les pp. 9-69 del segon volum, perquè corresponen a l'epistolari d'Estefania de Requesens.]
- (Feyts) *Llibre dels fets del rei en Jaume*, a cura de Jordi Bruguera, vol. II, Barcelona, Barcino, 1991.
- (Furs) *Concordança dels Furs de Jaume I*, DBT_Programa d'Anàlisi Textuals, a cura de Maria Àngels Diéguez i Seguí i Joan Torruella i Casañas, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana («Concordances dels Clàssics Valencians»), 2003.
- (Gat metzinat) *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés cirrimal barceloní del segle XIV*, a cura de Joan Anton Rabella i Ribas, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, «Biblioteca Filològica», XXXVI, 1998.
- (Greuges de Graudescales) «Greuges dels homes de Sant Pere de Graudescales» <s. XII> MORAN, Josep & Joan Anton RABELLA, *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa, 2001, pp. 68-70.
- (Homilies) *Homilies d'Organyà*, edició a cura d'Amadeu-J. Soberanas, Andreu Rossinyol i Armand Puig, Barcelona, Barcino, 2004
- (Lcort_mallorquí) *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60)*, edició a cura de J. Miralles i Monserrat, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, Moll,

1984. <pàg., lín.> [39.838] [Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA), J. Torruella, dir., <<http://seneca.uab.es/sfi/cica> 2006>.]
- (Llibre judicis) «Llibre dels judicis-llibre jutge» <primera meitat del segle XIII> MORAN, Josep & Joan Anton RABELLA, *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa, 2001, pp. 77-78 i 80-81.
- (Llull _meravelles) LLULL, Ramon: *Llibre de meravelles*, Barcelona, Ed. 62, 1983.
- (Llull_Blanquerna) LLULL, Ramon: *Llibre de Evast e Blanquerna*, Ed. 62, 1987.
- (Metge_somni) METGE, Bernat, *Lo somni*, dins METGE, Bernat: *Obra Completa*, edició a cura de Lola Badia i Xavier Lamuela, Barcelona, Editorial Selecta, 1983, pp. 153-251.
- (Novel·les_perellós) PERELLÓS, Ramon de: «Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Pratici», dins *Novel·les amoroses i morals*, Barcelona, Ed. 62 i «la Caixa», 1982.
- (Reconeixement_Pere Canet) «Reconeixement dels deutes a Pere Canet» <primer quart del segle XIII> MORAN, Josep & Joan Anton RABELLA: *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa, 2001, pp. 106-107.
- (Sínodo_Bacallar) *El sínodo del bisbe Bacallar*, edició a cura d'Antoni Nughes, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991.
- (Tirant) MARTORELL, Joanot: *Tirant lo Blanc*, edició a cura de Martí de Riquer, Barcelona, Ariel («Clàssics catalans»), 1990.
- (Usatges) *Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albert*, edició a cura de J. Rovira i Ermengol, Barcelona, Barcino («Els Nostres Clàssics»), 1933, pp. 51-137.
- (Vicent_sermons) FERRER, Vicent: *Sermons*, vol. I, II, III, IV edició a cura de Gret Schib, Barcelona, Barcino («Els Nostres Clàssics»), 1988. <volum, pàg, lín> [Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA), J. Torruella, dir., <<http://seneca.uab.es/sfi/cica> 2006>]
- (Vides Sants) *Vides de Sants Rosselloneses*, vol. 2, edició a cura de Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977. [Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA), J. Torruella, dir., <<http://seneca.uab.es/sfi/cica> 2006>]
- (Vita Christi) VILLENA, Sor Isabel de: *Vita Christi*, edició en CD-Rom, a cura de Rafael Alemany, Vicent Martines, Llúcia Martín, Marinela Garcia & Joan Perujo, Alacant-València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1990.